

Pregledni naučni rad

UDK 343.1(497.6)(091)

Dr. sc. Nikola Findrik, vanredni profesor
Dr. sc. Amna Toromanović, vanredna profesorica

Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću

BOSANSKOHERCEGOVAČKO KRIVIČNO PRAVO – HISTORIJSKI RAZVOJ, IZAZOVI I PERSPEKTIVE

Sažetak: Bosna i Hercegovina je od vremena nastanka u ranom evropskom srednjem vijeku, a i kasnije tokom historijskog razvoja pa sve do danas bila suočena sa brojnim i velikim unutrašnjim i vanjskim izazovima, odlikujući se u svakoj etapi svog razvoja određenim specifičnostima. Cilj rada je da prikaže razvoj krivičnog prava na području Bosne i Hercegovine kroz historijske periode počevši od južnoslavenske podloge, preko srednjovjekovne Bosne, osmanske uprave u Bosni, Austro-ugarske okupacije i aneksije, Kraljevine SHS, Kraljevine Jugoslavije, Bosne i Hercegovine u vremenu NOR-a, zatim SR Bosne i Hercegovine i njene tranzicije u samostalnu i suverenu državu u posljednjoj deceniji XX stoljeća, sve do postdejtonske Bosne i Hercegovine. S obzirom da je u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini prisutno stanje neusklađenosti krivičnopravne materije, te zbog procesa pristupanja evropskim integracijama, nameće se potreba noveliranja krivičnog prava u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: Krivično pravo, Bosna i Hercegovina, evropska perspektiva, noveliranje

1. Uvod

Bosna i Hercegovina je jedna hiljadugodišnja, stoljećima stara državna, političko-teritorijalna, demografska, vjerska i u državnopravnom smislu riječi jedinstvena cjelina. Njen teritorijalno-politički kontinuitet pratio je i kontinuitet u razvitku prava, nastalog i primjenjivanog u pojedinim razdobljima njenog milenijskog trajanja kao nadgradnja nad državnom strukturom. Kroz svoju burnu i tešku historijsku prošlost, od vremena svog nastanka i kasnijeg razvoja pa sve do danas Bosna i Hercegovina je bila suočena sa brojnim i velikim unutrašnjim i vanjskim izazovima, odlikujući se u svakoj etapi svog razvoja određenim specifičnostima. Iako je bosansko pravo, oblikovano i razvijano stoljećima, ono je uvijek imalo odliku jednog jedinstvenog pravnog sistema, te je bilo sposobno djelovati u skladu sa pravnim shvatanjima i prilikama date historijske epohe, a što je obilježje modernog pravnog sistema.¹

Krivično pravo ima dugu tradiciju na području Bosne i Hercegovine, jer je postojalo kao autonomno krivično pravo još u dalekoj prošlosti ranog srednjeg vijeka kad se pojam Bosne po prvi put spominje. Ono je evoluiralo zbog raznih utjecaja, kako unutrašnjih tako i vanjskih. Bosna i Hercegovina je kroz svoj historijsko-pravni razvitak imala organiziran krivičnopravni sistem sukladno svakom historijskom periodu.

Posmatrajući krivično pravo Bosne i Hercegovine u svim njegovim fazama možemo zapaziti da je ovo pravo imalo svoje autohtone elemente. U periodima uprave od strane velikih carstava Bosna i Hercegovina je područje sa specifičnim i osobenim pravnim sistemom. Krivično pravo u Osmanskoj državi je predstavljalo dosta složeniji i uređeniji sistem krivičnopravnih normi u odnosu na srednjovjekovnu Bosnu. Zato je taj period tranzicije iz jednog sistema u drugi prolazio jako sporo i prihvatanje drugačijih načela je iziskivalo velike promjene kako za stanovništvo tako i za državu. U drugoj polovini XIX stoljeća u Bosni i Hercegovini je izvršena temeljna pravna reforma koja je bila zasnovana na recepciji stranog prava. U sastavu Države SHS/Kraljevine Jugoslavije dolazi do modernizacije prava pa tako i u Bosni i Hercegovini. Reformisano krivično zakonodavstvo zajedničke države rezultat je potreba koje su se do tada pokazale u zakonodavstvu i praksi, s jedne strane, i postulata modernog krivičnog prava, s druge strane. U ratnim uslovima od 1941. do 1945. godine nije se sistemski moglo izgrađivati pravosuđe već se djelovalo preventivno, a izvori prava su prije svega bili običaji i ideali narodnooslobodilačke borbe tj. sve što se protivilo ovim idealima i narodnoj pravdi bivalo je sankcionisano. Poslijeratni razvoj krivičnog prava otpočeo je u osnovi već izgrađenim sistemom i mrežom sudova i određenim krivičnopravnim propisima nastalim u vrijeme NOB-a. Razvoj je išao u pravcu donošenja pojedinih krivičnih zakona, prvenstveno prema najaktuelnijim problemima i zadacima određenog vremena, a s ciljem da se postepeno dođe do cjelovitog kodeksa. Nakon 1945. godine Jugoslavija je centralizirana država pa se u Bosni i Hercegovini primjenjuje savezno pravo, tek nakon Ustava 1974. godine Jugoslavija se decentralizira te dolazi do donošenja KZ SR BiH 1977. godine koji je moderan i savremen

¹ Imamović, M., *Uvod u historiju i izvore bosanskog prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006., str. 10.

zakonik u uslovima socijalizama. Raspadom SFRJ na snazi ostaju savezni i republički krivični zakoni. Nakon agresije i rata u BiH na snagu stupa novi Krivični zakon BiH 2003. godine koji uvodi novitete zbog prelaska na drugačije društveno uređenje ali i zbog međunarodnih standarda poštivanja ljudskih prava i sloboda. Ovaj krivični zakon je na snazi do danas.

2. Južnoslavenska podloga – od nepisanog prava do nastanka države

Nastanak prava uopće, pa tako i krivičnog prava, vezan je za nastanak države kao posebne društvene organizacije koju karakterizira raslojavanja prvobitne društvene zajednice na antagonističke klase i korištenje organizirane prisile za ostvarivanje interesa vladajuće klase. Međutim, nastanak države je dugotrajan proces na početku kojega je i upotreba prisile bila ograničena samo na neke manifestacije ljudskih ponašanja.²

U prvobitnoj zajednici postojalo je samo običajno krivično pravo. Kažnjavanje je prepušteno osnovnim društvenim ćelijama tadašnjeg vremena, tj. porodici, rodu i plemenu. To je era tzv. privatne reakcije ili privatne pravde, koja je u osnovi kolektivna jer ne pogađa samo pojedinca već i njegovu užu socijalnu grupu. Kažnjavanje pripadnika druge grupe bilo je ostvarivanje osvete u obliku istrebljenja čitave te grupe, a neposlušni pojedinac unutar grupe kažnjavao se isključenjem iz grupe, što je za njega praktično značilo smrt jer je bio lišen zaštite svoje grupe. Iz najstarijih vremena vuče se zastarjeli običaj tzv. krvne osvete, koji se još zadržao u nekim krajevima svijeta, pa i u Evropi. Dalji korak u ublažavanju krvne osvete je primjena principa taliona, po kome se izvršeni delikt kažnjavao istom mjerom i na isti način kako je izvršen („oko za oko, zub za zub“). Sa razvojem materijalne proizvodnje, na srednjem stepenu barbarstva učinjen je dalji korak u njenom ublažavanju primjenom sistema kompenzacije ili otkupa. Delinkvent se sporazumijeva sa žrtvom ili njenom porodicom (ukoliko se radi o ubistvu) da materijalnom nadoknadom „otkupi“ zločin („umiri krv“). U početku ona je bila dobrovoljna, jer je njena primjena zavisila isključivo od volje oštećene strane, ali je nastankom države dobila oblik obavezne, zakonske odnosno legalne kompozicije. Delinkvent se mogao zaštititi od osvete davanjem otkupa oštećenom ili porodici ubijenog. Kasnije ovaj sistem potiskuje ostale oblike krvne osvete, jer je mogućnost davanja naknade postajala veća razvojem sredstava za proizvodnju i stvaranjem viška proizvoda.³

Oblici reakcija starog pretklasnog društva protiv počinitelja određenih delikata, kao progonstvo, krvna osveta, talion, kompozicija, sreću se i u vrijeme kad se već formirala država, i još dugo poslije u procesu njezina jačanja. Ta zamjena društvene represije javnom, državnom, bila je usko povezana s procesom jačanja državne vlasti.⁴

Razvoj krivičnog prava na teritoriji današnje Bosne i Hercegovine usko je vezan za razvoj državne organizacije, čiji počeci sežu u vrijeme seobe i dolaska Slavena u ove krajeve. Slavensko rodovsko-plemensko društvo tog vremena funkcionisalo je na principima koji su zajednički svim narodima na prelasku iz prvobitne zajednice u civilizaciju, ili iz preddržavnog uređenja u državno uređenje. Kada su se Slaveni naselili u ove krajeve oni su svoj život u prvim stoljećima organizovali u župama i oblastima kao

² Findrik, N., *Krivično djelo*, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać, 2024., 61.

³ Blagojević, B. T. (ur.), *Pravna enciklopedija 1*, Savremena administracija, Beograd, 1989.

⁴ Bačić, F., *Krivično pravo: opći dio*, Informator, Zagreb, 1995., 29.

odvojenim geografskim područjima u kojima su izgrađivali i svoju materijalnu kulturu. U okviru tih župa i plemena, kasnije povezanih u jednu cijelinu, počelo je formiranje klasnog društva i stvaranje prvih elemenata državne organizacije i vlasti koju je predstavljao ban. Taj proces izgradnje državne organizacije trajao je negdje sve do XI stoljeća.⁵ U predrđavnom razdoblju možemo govoriti o pravu prije svega kao instrumentu opstanka same zajednice, a što je odlika i svermenih pravnih sistema. Možemo slobodno reći da je pojava rudimentarnog krivičnog prava začetak same državne organizacije što govori u prilog značaju izučavanja krivičnog prava općenito.

3. Krivično pravo i sistem kazni u srednjovjekovnoj Bosni

Pojam bosanskog srednjovjekovnog prava obuhvata cjelokupno pravo koje se od ranog srednjeg vijeka pa sve do pada kraljevstva 1463. godine, primjenjivalo na području banovine, odnosno kraljevine Bosne. O njemu možemo govoriti tek od 1189. godine kada se pojavljuje prvi tekst sa pravnom sadržinom - povelja bana Kulina. Kao prvorazredni pravni izvori pojavlju se povelje o slobodi trgovanja sklapane sa susjednim zemljama i gradovima, koje imaju karakter međunarodnih ugovora (sačuvano ih je oko 60), potom vladarske darovne povelje (sačuvano 30), vlastelinske povelje i sudske odluke, dok dragocijena saznanja dobijamo iz notarskih zapisa primorskih gradova, naročito Dubrovnika.⁶

Izvori krivičnog prava u srednjovjekovnoj Bosni su bili jako oskudni. Pravo po sebi nije bilo kodificirano, već se radilo o običajnom pravu. Stoga, ne postoji jedinstven izvor krivičnog prava u periodu srednjovjekovne Bosanske države. Uglavnom se radilo o posrednim izvorima tj. poveljama bosanskih vladara (banova i kraljeva) koje su sadržavale neke odredbe krivičnog prava i krivičnog postupka. S tim u vezi, možemo navesti nekoliko povelja koje su sadržavale te odredbe: 1) Povelja bana Mateja Ninoslava Dubrovniku iz 1240. godine, 2) Povelja bana Mladena Šubića iz 1302. godine, 3) Povelja Pavla I Šubića Hrvatini Stjepaniću iz 1305. godine 4) Povelja bana Stjepana II Kotromanića iz 1332. godine i 5) Povelja kralja Tvrtka I Kotromanića iz 1380. godine.⁷

U srednjovjekovnoj Bosni svaka protivpravna radnja, tj. svako krivično djelo se nazivalo krivina. Od krivina, odnosno krivičnih djela u Bosni se obično sreću ubistvo, krađa, nevjera ili izdaja. Krivina se sreće već u ugovoru bana Mateja Ninoslava sa Dubrovnikom 1240. godine.⁸ Suprotno pojmu krivine je pojam pravina koja predstavlja svako ponašanje koje je u skladu sa pravom odnosno pravdom. S tim u vezi, u istom ugovoru sa Dubrovnikom ban Ninoslav kaže da se učinjena nepravda tj. krivina ispravi pravdom tj. pravinom. U krivičnom pravu srednjovjekovne Bosne preovladavale su

⁵ Sokolović, S., Krajina, B., *Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*, IRO „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1981., 9.

⁶ Drino, DŽ., Londrc, B., *Povijesni aspekti uticaja prava istočnojadranskih gradova na pravo srednjovjekovne Bosne (Europeizacija bosanskog prava?)*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. VIII, br. 1/2017., 47-48.

⁷ Silajdžić, H., *Krivično pravo za vrijeme srednjovjekovne Bosne i osmanske uprave: komparativna analiza i tranzicija*, Anali Pravnog Fakulteta Univerziteta u Zenici, god. 15, br. 31/2022., 309.

⁸ Više u: Čaušević, DŽ., *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine: dokumenti sa komentarima*, Magistrat, Sarajevo, 2005., 33.

imovinske kazne. One su obično naplaćivane u naturi, a rjeđe u novcu. Imovinska kazna primjenjivala se čak i u slučaju krivičnog djela ubistva. Za krivično djelo ubistva u Bosni prakticirala se globa, zvana vražda ili umir.⁹

Tjelesne kazne u vidu batinjanja, mučenja i sakaćenja u raznim vidovima poput odsijecanja ruke, oslijepljivanja, paljenja brade i slično nisu postojale niti su bile poznate razne u srednjovjekovnoj Bosni. U feudalnim državama ove su kazne obično primjenjivane kod krivičnih djela krađe i razbojništva¹⁰. Kada je Bosna u pitanju, povelja bana Stjepana II Kotromanića iz 1332. godine predviđala je za ova krivična djela samo naknadu štete i imovinsku kaznu. Ova kazna je naplaćivana u starom obliku, tj. u naturi. Svaki uhvaćeni krivac, bilo da se radi o krađi ili razbojništvu, je morao platiti, odnosno dati banu šest volova.¹¹

Također, u Bosni nije postojala ni kazna lišenja slobode, pa čak ni kao zamjena za smrtnu kaznu. Smrtna kazna spominje se samo za krivično djelo nevjere ili izdaje. Obično se predviđa kao alternativa za imovinsku kaznu. Kralj Tvrtko I Kotromanić predviđa u jednoj svojoj povelji iz 1380. godine da onaj koji „sgriješi“ (tj. počinji izdaju) plaća „glavom svojom ili blagom“, na što ga već „Bosna“ (tj. državni sabor) „osudi“. Ove povelje fragmentarno prikazuju pojedine odredbe koje se odnose na krivična djela. Primjenjivanje globe za krivično djelo ubistva pokazuje da je i među Slavenima u Bosni nekad bila poznata krvna osveta¹², odnosno sistem taliona. Prema običajnom pravu osveta se može vršiti bilo kad i u bilo koje vrijeme, a sasvim je nebitno kada se dogodio događaj koji je bio povod osveti.¹³ Krvna osveta je kasnije zamijenjena otkupom tj. kompozicijom. Otkup odnosno „umir krvi“, bila je stvar privatne nagodbe oštećenog sa krivcem ili krivcima. Tek ako nagodba ne bi uspjela, predmet spora se iznosio pred sud. Država je vremenom otkup ili kompoziciju ozakonila u vidu globe. Vražda ili globa je obično plaćena u novcu i iznosila je 500 dukata.¹⁴

Bosansko krivično pravo iz doba feudalizma imalo je svoje posebnosti. Najvažnija je da su krivične sankcije bile puno blaže u odnosu na susjedne zemlje, posebno Srbiju

⁹ Imamović, M., *Uvod u historiju...*, 105.

¹⁰ U srednjovjekovnoj Srbiji prema Dušanovom zakoniku za razbojnika je bila predviđena smrtna kazna i izvršavana je vješanjem strmoglavce. Lopov je oslijepljivan. S druge strane, gospodar sela je odgovarao i imovinski i životom, ili tjelesnom kaznom. Dušanov zakonik očigledno pravi razliku u sankcionisanju lopova, s jedne, i razbojnika, sa druge strane. Vujović, O. B., *O korenima i karakteru normativnog uređenja krivičnog dela krađe*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini, god. XLV, br. 1/2015., 83.

¹¹ Imamović, M., *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*, str. 106.; Čaušević, Dž., *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine...*, 38.

¹² Ponekad su okolnosti bile takve da se na osvetu čekalo dugo, vrebajući zgodnu priliku. Na primjer, 1426., sedam godina nakon što je počinjeno ubistvo među Dubrovčanima nastanjenima u trgovištu Drijeva na ušću Neretve, članovi šire obitelji žrtve dvaput su bezuspješno pokušali smaknuti ubicu. Lonza, N., *Tužba, osveta, nagodba: modeli reagiranja na zločin u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 40/2002., 89.

¹³ Čučković, V., *Krvna osveta u srednjovjekovnom bosanskom pravu*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, XIX - 1971., 259.

¹⁴ Imamović, M., *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*, University Press izdanja Magistrat, Sarajevo, 2014., 105.

koja je bila pod većim utjecajem Bizanta.¹⁵ Za sva krivična djela postojala je alternacija novčanom kompenzacijom, globom. Bosansko krivično pravo nije poznavalo odvojenost na crkveni i svjetovni postupak što govori da religija nije imala toliki utjecaj kao u drugim državama toga doba.¹⁶

4. Krivično pravo Bosanskog ejaleta (vilajeta)

U Bosni kao dijelu Osmanske države važeće je bilo šerijatsko pravo.¹⁷ Sultani su izdavali kanune i kanunname, i to državno ili kanunsko pravo se razlikovalo od šerijatskog kao vjerskog prava. Pored šerijatskog i državnog prava, u stalnoj upotrebi je bilo i miletsko pravo koje je imalo svoje posebne izvore (kanonsko pravo rimokatoličke crkve, srpsko-pravoslavno pravo i običajno pravo Jevreja).

Nosioci pravosudne funkcije u Osmanskom carstvu bile su kadije. U svim predmetima kadija je imao potpunu jurisdikciju nad muslimanima, a nad nemuslimanima tek djelimično, i to u krivičnim pitanjima.¹⁸ U krivičnim sporovima, sa kadijom su sarađivali beglerbeg, spahija, subaša i drugi predstavnici državne uprave.

Podaci iz općih i posebnih kanunama¹⁹ pokazuju da kaznena politika nije bila svugdje ista, jer nije bio isti položaj svih zemalja pod osmanskom vlašću. Najviše krivičnopravnih odredaba sadrže opće kanunname Mehmeda II i Sulejmana II²⁰. U tim kanunnamama čak i za najteža krivična djela bila je propisana imovinska kazna. Pri tome je kazna stepenovana zavisno od imovinskog stanja učinioca djela.

Prema načinu određivanja kazni sva krivična djela dijelila su se u tri grupe: krivična djela za koja su kazne bile tačno određene (hadd) jer su direktno uperena protiv vjere i javnog morala, pa ih je država službeno progonila i strogo kažnjavala u smislu propisa islama; krivična djela poznata pod nazivom džinajet („zabranjeni čin koji se tiče imovine ili života“), u koja spadaju djela protiv ličnosti, a koja povlače za sobom odmazdu ili novčanu kompenzaciju;²¹ krivična djela kod kojih se vrši diskreciono kažnjavanje zbog učinjenih grijehova ili zabranjenih ponašanja koja nisu unaprijed bila predviđena. Šerijatsko krivično pravo se po mnogo čemu razlikuje od sekularnih krivičnopravnih sistema prije svega što nije pravilo razliku s obzirom na stalešku pripadnost učinioca

¹⁵ Jakšić, D., Davidović, D., *Razvoj kaznenog sistema u krivičnom pravu Srbije*, Specijalna edukacija i rehabilitacija, vol. 12, br. 4/2013., Beograd, 525-528.

¹⁶ Bečić, M., *Komparativna analiza instituta krivičnog prava srednjovjekovne Bosne i Srbije – esej*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2017.

¹⁷ Younis, H., *Biti kadija u kršćanskom carstvu, rad i osoblje šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini 1878-1914*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Sarajevo, 2021., 24.

¹⁸ Husić, A., *O organizaciji i načinu funkcioniranja sudske vlasti u kadiluku Tešanj u drugoj polovini 18. stoljeća*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 2018., 201. (201-213)

¹⁹ Propise krivičnog prava u većem obimu sadrži i jedna kanunama iz 1637. godine koja se odnosi na Bosnu. Truhelka, Č., *Stari turski agrarni zakonik za Bosnu*, GZM, XXVIII, Sarajevo, 1916., 427-475.

²⁰ Silajdžić, H., *Krivično pravo za vrijeme srednjovjekovne Bosne i osmanske uprave: komparativna analiza i tranzicija*, Anali Pravnog Fakulteta Univerziteta u Zenici, god. 15, br. 31/2022., 317-318.; Sućeska, A., *Elementi našeg srednjovjekovnog prava u turskim zakonskim spomencima*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, br. 3/1982., 185.

²¹ Ibid., 47-48.

krivičnog djela. Pravila se jedino vjerska i spolna razlika, pa su u tom smislu muslimani (od kojih su zahtijevani viši moralni standardi ponašanja) strožije kažnjavani od nemuslimana. Isto tako rob je blaže kažnjavan od slobodnog čovjeka. U pogledu spolne razlike kazne za ženu, iz moralno-patrijarhalnih razloga, ponekad su bile strožije nego za muškarca, dok su kod nekih djela žene blaže kažnjavane.

U XIX stoljeću Osmansko carstvo potresaju unutrašnje krize, više izražene u Bosni nego u centralnim djelovima carstva. Porta na čelu sa sultanom odlučuje se na provođenje korijenitih reformi u Carstvu. Inspiraciju su tražili u građanskim društvima zapadne Evrope. Tanzimat (dovođenje stvari u red) je program i politika reformi i modernizacija tradicionalnih osmanskih insitucija kako bi se spriječilo propadanje i disolucija Carstva. Modernizacijske reforme bile su objavljene i u pokrajinama, uključujući ejalet, odnosno, nakon 1865. godine, Vilajet Bosnu. U ovom periodu trebaju se razlikovati dva reformska konteksta: reforma i recepcija prava u tanzimatu (u okviru Osmanskog carstva) i recepcija prava koju je u Bosni i Hercegovini provodila austrougarska uprava (nakon 1878. godine). Obje reforme zahvatile su i područje krivičnog prava, a rezultirale su recepcijom francuskih, a zatim austrijskih ustanova, te napuštanjem klasičnog osmanskog i šerijatskog krivičnog prava.²²

Jedan od važnijih aspekata tanzimatskih reformi bilo je pravo i sudstvo. O reformi krivičnog prava govori više vladinih intervencija u ovu pravnu oblast. Tako je, naprimjer, godinu dana nakon proglašenja Hatt-i šerifa od Gulhane, maja 1840. godine, objavljen zakon koji je izvršio izmjene i u materijalnom i procesnom krivičnom pravu. Godine 1850. donijet je novi krivični zakon poznat kao *Kanun-i cedit*. On se prvenstveno bavio pitanjem zaštite države i javnog reda i poretka, tradicionalnim područjem osmanskih kanuna. Sadržavao je i propise koji su se bavili kažnjavanjem krivičnih djela protiv života, zaštite časti i zaštite imovine. Konačno, 9. augusta 1858. godine proglašen je Osmanski krivični zakonik pod imenom Ceza Kanunnamei-i Humayunu (Carski krivični zakonik). Ovaj zakonik je bio praktična posljedica Hatt-i humayuna iz 1856. godine i osmanskog učešća u Krimskom ratu. Carska proklamacija iz 1856. godine garantovala je jednakost svim osmanskim podanicima, te je delegirala sve građanske i krivične stvari između muslimana i nemuslimana mješovitim sudovima.²³ U tom kontekstu, Hatt-i humayun iz 1856. godine propisao je da će se krivični i trgovački zakoni i propisi koji se tiču postupka pred mješovitim sudovima napisati i kodifikovati u jednom zborniku što je brže moguće, objaviti i proglasiti nakon prevođenja na različite jezike „široj naših od Boga zaštićenih dominiona“.²⁴ Rezultat ovog razvoja bilo je donošenje Osmanskog krivičnog zakonika (OKZ) 9. augusta 1858. godine. Izvorni tekst zakonika bio je na osmanskoturskom jeziku. Kasnije je doživio više prevoda na evropske jezike uključujući i bosanski jezik. Ovaj zakonik je bio pod značajnim uticajem francuskog Krivičnog zakona iz 1810. godine. Po svojim izvorima OKZ je bio spoj islamske i evropske kontinentalne pravne tradicije. OKZ uređuje pitanja odnosa ovog zakonika i vjerezakona, vrste krivice i kazne uopće, podobnosti za kažnjavanje i slučajevi koji doprinose oproštaju ili kažnjavanju, zabranjuje

²² Bečić, M., *Recepcija krivičnog prava u Bosni i Hercegovini u drugoj polovini XIX stoljeća*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIX - 2016., 220-221.

²³ Karčić, F., *Osmanski krivični zakonik iz 1858. i njegova primjena u BiH*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LVIII – 2015., 295-296.

²⁴ Čaušević, Dž., *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine...*, 140.

retroaktivno vađenje zakona, slijedi koncepciju subjektivne odgovornosti učinioca krivičnog djela i sl.

Donošenje ovog zakonika nije u potpunosti dokinulo vađenje islamskog krivičnog prava za što su bili nadležni šerijatski sudovi. Prije bi se moglo reći da je sužen obim primjene tog prava. U historijsko-pravnoj literaturi ovaj zakonik je okarakterisan kao „neuporedivo moderan u pogledu forme i sadržine”. U tom smislu on je označio prelazak osmanskog krivičnog zakonodavstva od kodifikacije običaja prema znatnoj recepciji evropskih prava. U tadašnjem Vilajetu Bosna, ovaj zakonik je važio za cjelokupno stanovništvo Bosne i Hercegovine sve do austrougarske okupacije.²⁵

5. Krivično pravo u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave

Usljed državnopravnih i političkih okolnosti u kojima je izvršena okupacija Bosne i Hercegovine od strane austrougarske uprave i iz administrativno-tehničkih razloga, prekid sa zatečenim osmanskim pravnim poretom nije se mogao izvesti naglo.²⁶ Oprezna normativna politika Austro-Ugarske bila je društveno, pravno i historijski opravdana. Ona bi se mogla obrazložiti i sui generis državnopravnim položajem BiH, odnosno javnopravnim karakterom okupacije. Osmanski propisi postepeno su mijenjani novim pravom, prilagođenog potrebama nove uprave i novonastalim društveno-ekonomskim uslovima u zemlji, te je u velikoj mjeri zadržan kontinuitet između stare osmanske i nove austrougarske vlasti što je pravni sistem Bosne i Hercegovine činilo vrlo složenim. Do početka rada Bosanskog sabora 1910. godine postojalo je pet grupa pravnih izvora: zakoni, odluke i naredbe zajedničkog ministarstva i Zemaljske vlade i odluke Zemaljskog (Vrhovnog) suda u Sarajevu; zakoni i propisi donijeti u doba osmanske uprave i propisi islama, ukoliko su u Bosni stvarno stupili u život; porodičnopravni propisi rimokatoličkog i pravoslavnog kanonskog prava i običajno pravo Jevreja; običajno pravo, djelimično modificirano pod uticajem hrvatsko-mađarskog, mletačkog i turskog prava i kao pomoćni pravni izvor služio je Austrijski Opći građanski zakonik iz 1811. godine.²⁷

Okupacijom Bosne i Hercegovine od austrougarskih trupa u ljeto 1878. godine nastao je prekid u funkcioniranju pravosudnog aparata u zemlji. Ponovna uspostava civilnih organa i funkcionalnog pravosuđa trajala je nekoliko mjeseci. U međuvremenu je procesuiranje najtežih krivičnih djela prepušteno vojnom prijekom sudu, koji je proglašen 4. augusta 1878. godine. Pored krivičnih djela protiv vojne sile, pred prijekim sudom procesuirana su ubistva, pljačke, podmetanje požara, pobune i ustanci. Prijeki sud u Sarajevu počeo je djelovati 23. augusta 1878. godine, a vojni prijeki sudovi postojali su još u Mostaru, Livnu, Bišću, Banjoj Luci, Brčkom, Tuzli, Maglaju, Žepču i Travniku, te da je po njihovoj osudi životom platilo oko stotinu ljudi, među kojima je bilo mnogo nevinih. Nova vlast se suočavala sa značajnim problemima u vezi s uspostavom redovnog (civilnog) pravosuđa i održavanjem pravnog kontinuiteta u okupiranoj zemlji. Krajem

²⁵ Karčić, F., *Osmanski krivični zakonik iz 1858. i njegova primjena u BiH*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LVIII – 2015., 297-302.

²⁶ Ibrahimagić, O., *Državopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine*, autor, Sarajevo, 2009., 201.

²⁷ Imamović, M., *Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878. do 1914.*, Svjetlost, Sarajevo, 1976., 41 - 42.

decembra 1878. godine Zajedničko ministarstvo i Zemaljska vlada izdali su posebne naredbe i instrukcije kojima je stvoren provizorni pravni okvir za organizaciju i rad pravosuđa u zemlji. Cirkularna naredba Zemaljske vlade u Sarajevu o organizaciji sudova od 30. decembra 1878. godine propisala je nastavak rada postojeće sudske strukture, uz određene izmjene. Sudstvo je reorganizirano u dvije instance, pri čemu je naglašeno da će u Sarajevu biti uspostavljen vrhovni sud, kao drugostepena i konačna sudska vlast. U pogledu postupanja kod krivičnih predmeta, Naredba Zajedničkog ministarstva o organizaciji pravosudne uprave od 29. decembra 1878. godine propisala je da se "(...) sudske vlasti imaju pridržavati zakonodavstva koje je na snazi u zemlji. Samo ukoliko takvo zakonodavstvo ne postoji ili pod trenutnim okolnostima nije primjenjivo ili je nedovoljno, sudske vlasti će u krivičnim stvarima postupati prema Vojnom krivičnom zakonu od 15. januara 1855. godine (...)." Nakon nekoliko mjeseci službe u Bosni i Hercegovini, austrougarski činovnici, koji su bili postavljeni na čelo okružnih sudova, iznijeli su procjenu zatečenog krivičnog prava u zemlji koja se uklapa u ranije iznesene zaključke moderne nauke. Oni su, naime, zaključili da je postojeće materijalno krivično zakonodavstvo „zasnovano na šerijatu”, iako je predstavljalo recepciju „tuđeg prava”, zatim da je dostupno samo u formi neautoriziranog prijevoda na „zemaljskom jeziku”, te da i ranije nije dosljedno primjenjivano u praksi, zbog čega je i članovima medžlisa, koji su bili uključeni u procese, bilo poznato.

Imajući u vidu neuređenost i pravnu nesigurnost na polju krivičnog zakonodavstva, Zemaljska vlada je već 27. marta 1879. godine od Zajedničkog ministarstva tražila da se za Bosnu i Hercegovinu formalno proglasi vojno krivično zakonodavstvo. Rezultat ove inicijative bit će izrada i proglašenje prvog krivičnog zakona za Bosnu i Hercegovinu. Recepcija prava predstavljala je uobičajen metod kod donošenja novih zakonskih propisa u Austro-Ugarskoj. U tom smislu je Zajedničko ministarstvo naredilo da se kao podloga za izradu novog krivičnog zakona za Bosnu i Hercegovinu uzme austrijski Vojni krivični zakon iz 1855. godine, koji bi bio modificiran i prilagođen prilikama u okupiranoj zemlji. Na ovom principu je, u proljeće 1879. godine, izrađen tekst zakonskog nacrtu, koji je 26. juna 1879. godine ozakonjen carevom prethodnom odlukom, a objavljen Naredbom Zemaljske vlade od 17. jula 1879. pod nazivom *Strafgesetz über Verbrechen und Vergehen* (u službenom prijevodu: Kazneni zakon o zločinima i prestupcima za Bosnu i Hercegovinu), te je stupio na snagu 45 dana nakon objavljivanja. Ovo krivično zakonodavstvo izričito je zabranjivalo kažnjavanje po analogiji i usvojilo je teoriju generalne prevencije. Krivični zakon za Bosnu i Hercegovinu sadržavao je opće odredbe o zločinima i prijestupima, odredbe o zločinima i prijestupima te kaznama. Pored odredbi koje su recipirane iz austrijskog krivičnog zakonodavstva, Krivični zakon za Bosnu i Hercegovinu sadržavao je i norme koje nisu postojale u austrijskim izvorima. On se može smatrati uspješnim zakonodavnim projektom, koji je do kraja austrougarske uprave ostao na snazi. Izmijenjen i dopunjen je tek u postaneksionom periodu, s tim da je nešto ranije materijalno krivično pravo dopunjeno i posebnim zakonima.²⁸

6. Krivično pravo u Bosni i Hercegovini za vrijeme stare Jugoslavije

²⁸ Bečić, M., *Recepcija krivičnog prava u Bosni i Hercegovini u drugoj polovini XIX stoljeća*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIX - 2016., 219-244.

Na početku postojanja, jugoslovenska državna zajednica predstavljala je pravni mozaik sastavljen od šest područja: područja bivših kraljevina Srbije i Crne Gore, područja Hrvatske i Slavonije, Slovenije i Dalmacije, Bosne i Hercegovine i područja Banata, Bačke i Baranje.²⁹ Usljed postojanja različitih područnih „zakona i naredbi o jednom te istom predmetu”, građani su stavljeni u nejednak položaj. Proklamovano ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca u jedinstvenu (unitarnu) državu podrazumijevalo je stvaranje jedinstvenog pravnog poretka.³⁰

Osnovna karakteristika pravnog sistema Kraljevine SHS bio je pravni partikularizam je uz istovremeni rad na izjednačavanju (unifikaciji) zakona s ciljem pružanja jednake pravne zaštite svim građanima. Zemlje i pokrajine koje su ušle u sastav nove države stoljećima su imale različit privredni i politički razvitak i svoje posebno pravo. Sve je to otežavalo promet, tako da su čak i protivnici državnog centralizma tražili što efikasnije izjednačavanje zakona, i to je novoj vlasti bio prioritet. U tom cilju uspostavljeno je Ministarstvo za izjednačavanje zakona, a Vidovdanski ustav je predvidio i kraći zakonodavni postupak prilikom donošenja zakona koji se odnose na to. Taj proces je tekao veoma sporo, s obzirom na sve okolnosti i posebnosti. Vremenom je izjednačeno materijalno i procesno krivično pravo.

Bosansko-hercegovačko pravno područje obuhvatalo je teritoriju Bosne i Hercegovine a krivično pravo je bilo regulisano Krivičnim zakonikom Austrije od 1852. godine, a primjenjivan je i Kazneni (krivični) zakon o zločinima i prestupima iz 1879. godine.³¹ Nakon ujedinjenja, kodifikacija krivičnog prava postala je nužnija jer je bilo neophodno predvidjeti krivičnopravne norme koje će se primjenjivati na teritoriji cijele Kraljevine.

Do donošenja Ustava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, „izjednačenje zakonodavstva” vršeno je uredbama. Privremeno narodno predstavništvo donijelo je dvanaest zakona, a vlada blizu 800 uredbama, pravilnika i rješenja. Vladavinom uredbama, degradirana je sama ideja parlamenta kao zakonodavnog tijela.³² Uzevši u obzir politička dešavanja u zemlji i krizu parlamentarizma, rad na novom zakoniku koji će regulisati materiju krivičnog prava stavljen je u drugi plan. Ovoj problematici ponovno je posvećena pažnja tek početkom 1929. godine, kada je Kralj Aleksandar Karađorđević ukinuo Vidovdanski ustav i uveo diktaturu. Nasuprot desetogodišnjoj zakonodavnoj inertnosti parlamenta, diktatura se pokazala veoma efikasnom. Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, donijet je 27. januara 1929. godine, a obнародovan je 9. februara 1929.

²⁹ Živanović, T., *Dosadnji rad na izjednačenju zakonodavstva u Kraljevini S.H.S.*, Arhiv za pravne i društvene nauke, knj. XV (XXXII), br. 3/1927., Beograd, 1927., 161.

³⁰ Pavlović, M., *Problem izjednačenja zakona u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji*, Zbornik Pravnog fakulteta, 68, br. 3-4/2018., Zagreb, 494.

³¹ Lazić, D., *Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju od 27.01.1929. sa izmenama i dopunama od 09.10.1931. god. I knjiga – Opšti deo*, Štamparija Vladete S. Janićijevića, Beograd, 1932., 18.

³² Jovanović, S., *Nestajanje zakona*, Iz istorije i književnosti, I, BIGZ, Beograd, 1991., 401., 405-409.; Gligorić, B., *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919-1929)*, Institut za savremenu istoriju: Narodna knjiga, Beograd, 1979., 58., 61 – 63.; Čulinović, F., *Jugoslavija između dva rata*, I, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1961., 211.; Engelsfeld, N., Sirotković, H., Čepulo, D., Krizman, B., *Pitanje unifikacije prava u Kraljevini Jugoslaviji s obzirom na problematiku odvjetništva*, Hrestomatija povijesti hrvatskog prava i države, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998., 373.

godine. Spadao je među najmodernije krivične zakonike u Evropi. Izgrađen na modernijim idejama u odnosu na francuski, njemački i italijanski krivični zakonik, služio je za ugled svim zakonikima evropskog kontinenta.³³ Bio je osnovni izvor krivičnog prava u Kraljevini i regulisao je materijalno krivično pravo. Sastoji se iz dva dijela – općeg i posebnog. Kod Krivičnog zakonika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije), u odnosu na krivične zakonike i sisteme svih pravnih područja države novina je upravo uvođenje tripartitnog sistema Tome Živanovića po kome se predmet krivičnog prava sastoji se iz tri osnovna pojma – elementa: krivično djelo, krivac i kazna s privremenom mjerom. Sam Krivični zakonik predviđa princip legaliteta, retroaktivnu primjenu blažeg zakona, pitanja teritorijalnog i personalnog važenja, načelo individualne i subjektivne odgovornosti. Izvršena je podjela krivičnih djela na zločine i prijestupe i podjela kazni na glavne i sporedne. Glavne kazne su: smrtna kazna, robija, zatočenje, strogi zatvor, zatvor i novčana kazna. One se izriču samostalno ili uz neku od sporednih kazni. Krivični zakonik je predvidio da će se smrtna kazna izvršiti isključivo vješanjem, i to iz razloga što se ovaj vid pogubljenja u to vrijeme smatrao najlakšim za osuđenika. Zabranjeno je da se lice mlađe od 21 godine osudi na smrt.³⁴ Novčana kazna jedina je imovinskoppravna sankcija koja se može se izreći i kao glavna i kao sporedna kazna. Krivični zakonik predviđa dvije vrste sporednih kazni – gubitak časnih prava i gubitak službe.

Zakonikom o sudskom krivičnom postupku koji je donesen 16. februara 1929. godine, sistematski je uređena materija krivičnog procesnog prava za jugoslavenske zemlje.

7. Krivično pravo u Bosni i Hercegovini tokom NOR-a

Od prvog dana ustanka narodnooslobodilački pokret u Bosni i Hercegovini suočavao se sa nizom izazova i negativnih pojava od djelovanja okupatora, špijunaže u korist neprijatelja, dezerterstva iz vojske, krađe, tuče, pljačke te i ostala krivična djela koje je trebalo bez odlaganja suzbijati i kažnjavati u cilju zaštite stanovništva, kao i boraca na frontu. U to vrijeme malobrojni normativni akti koje su donosili vojni, a zatim i civilni organi vlasti odnosili su se upravo na oblast krivičnog prava. Stvarano je jedno novo pravo koje je u sebi nosilo sva obilježja revolucionarnog poretka.³⁵

³³ Jakšić, D., Davidović, D., *Razvoj kaznenog sistema u krivičnom pravu Srbije*, Specijalna edukacija i rehabilitacija, vol. 12, br. 4/2013., Beograd, 2013., 528.

³⁴ Više u: čl. 20-33, 39, *Zakona o izvršivanju kazni lišenja slobode*, „Sl. novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“ br. 47/29; Dolenc, M., *Tumač Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije*, Tipografija, Zagreb, 1930., 92-93.

³⁵ Čaušević, Dž., *Partizansko pravosuđe u BiH 1941-1945.*, Glas, Banja Luka, 1988., 127.; Čulinović, F. *Nastajanje novog jugoslavenskog prava*, Nova Jugoslavija, Zagreb, 1954., 199.

Članak Edvarda Kardelja o NOO-ima³⁶, objavljen 19. oktobra 1941. godine u listu „Borba“,³⁷ sadržavao je izvjesne odredbe koje su se odnosile na materiju iz oblasti krivičnog prava.³⁸ U isto vrijeme u oktobru 1941. godine, izdat je jedan važan dokument, prvi te vrste na području cijele Bosne i Hercegovine, a riječ je o Uredbi o kaznama u Posavskom NOP odredbu³⁹ koja je sadržavala 22 člana u kojima se razrađuju greške i određuju istovremeno kazne za njihovo izricanje te način njihovog izvršavanja. Prema ovoj Uredbi, bilo je predviđeno i uvođenje „Knjige kažnjenih“.

Izuzetno značajan pravni dokument za razvoj krivičnog prava u Bosni i Hercegovini predstavljaju Fočanski propisi⁴⁰ iz februara 1942. godine. To je prva kodifikacija odredaba o radu, zadacima i organizaciji NOO-a te prvi pisani izvor krivičnog materijalnog prava iz perioda narodnooslobodilačke borbe od općeg značaja. U njima je prvi put detaljnije razrađeno pitanje krivične odgovornosti narodnih neprijatelja i dat pojam narodnog neprijatelja čija je imovina podvrgnuta konfiskaciji. Konfiskacija je tako prvi put u jednom pisanom dokumentu predviđena kao krivična sankcija, a ujedno je propisan i način njenog izvršenja. Pri izricanju konfiskacije došlo je do izražaja niz krivičnopravnih principa koji su predstavljali osnovu daljeg razvitka krivičnog prava. Bitno je i načelo preciznog određivanja krivičnih djela, koje je tako jasno ispoljeno u definisanju pojma narodnog neprijatelja, a ta definicija je omogućavala razlikovanje narodnog neprijatelja i ratnih zločinaca s jedne strane i zavedenih građana⁴¹ s druge strane.⁴² Važno je napomenuti da je narodnim neprijateljem mogao biti proglašen samo neko na osnovu sopstvene krivice. Član porodice, niti bilo kakva druga zajednica, nisu mogli potpasti pod odredbe o narodnim neprijateljima zbog djelovanja jednog svog člana čime je došao do izražaja princip individualne krivične odgovornosti. Prema tome, propisi o kojima je ovdje riječ nose već u to vrijeme jak pečat humanizma, kako po formi tako i po svojoj sadržini. Gotovo sva pomenuta načela iz Fočanskih propisa opširnije su razrađena u Krajiškim propisima izdatim u septembru mjesecu 1942. godine na

³⁶ Članak Edvarda Kardelja – Narodnooslobodilački odbori moraju postati istinski privremeni nosioci narodne vlasti (19. oktobar 1941. godine), Čaušević, Dž., *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine...*, 380-381.

³⁷ Sadiković, E., *Ideja i značaj razvoja mreže narodnooslobodilačkih odbora u vremenu antifašističke borbe u Bosni i Hercegovini (1941–1945)*, Međunarodna naučna konferencija: 75. godišnjica Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a - Povijesna utemeljenost obnovljene državnosti Bosne i Hercegovine u 20. i 21. stoljeću, Posebna izdanja ANUBiH, 2019., 134.

³⁸ Zovko, Lj., *Bosna i Hercegovina 1918-1943.*, Pravni fakultet, Mostar, 1990., 208.

³⁹ Uredba o kaznama u Posavskom narodnooslobodilačkom partizanskom odredbu od oktobra 1941, Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, t. I, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1949., 161-165.

⁴⁰ Fočanski propisi (2. februar 1942. godine), Čaušević, Dž., *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine...*, 382-390.

⁴¹ U određivanju pojma narodnog neprijatelja ističe se i značaj zablude (iz tog pojma isključuju se oni „koji su bili zavedeni“), što pokazuje da je krivično pravo u toku NOB-a stajalo na principu subjektivne odgovornosti na osnovi krivnje. Zlatarić, B., *Krivično pravo – Opći dio – prvi svezak*, Informator, Zagreb, 1977., 55.

⁴² Srzentić, N. - Stajić, A. - Lazarević, Lj., *Krivično pravo Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1998., 75.

oslobođenoj teritoriji Bosanske Krajine⁴³ kojim su NOO-i od „privremenih“ postali stalni organi narodne vlasti.⁴⁴ Među brojnim propisima koje je izdavao VŠ u ovom periodu posebno mjesto pripada Naredbi o osnivanju vojnih sudova od 29. decembra 1942. godine kojom je data čvrsta osnova za daljnji razvoj i izgradnju vojnog sudstva i krivičnog prava u Bosni i Hercegovini.⁴⁵ Donošenjem ove Naredbe prestali su da važe svi dotadašnji propisi o vojnim sudovima, a njenim odredbama su modificovana rješenja i udarena je čvrsta i jedinstvena osnova vojnog sudstva.⁴⁶ Formiranjem Izvršnog odbora AVNOJ-a i sa početkom njegovog djelovanja, može se uočiti i izvjesna normativna aktivnost ovog organa.

Za razvoj krivičnog prava od posebnog je značaja Odluka o odobravanju odluka, naredaba i izjava Izvršnog odbora AVNOJ-a i Vrhovnog štaba NOV i POJ donijeta na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, kojom je svim aktima donijetim u prethodnoj fazi razvoja prava data snaga državnopravnog propisa, tj. pravnih normi, čime je *de facto* pravni poredak stare Jugoslavije stavljen van snage. Za izgradnju novog pravnog poretka ova Odluka je imala ustavni značaj.⁴⁷

Razvoj događaja poslije Drugog zasjedanja AVNOJ-a nametao je potrebu da se civilno i vojno sudstvo na cijeloj teritoriji Jugoslavije izgrade u jedinstven sistem. Iz tih razloga Vrhovni štab NOV i POJ izdao je Uredbu o vojnim sudovima 24. maja 1944. godine, koja predstavlja najvažniji pisani izvor materijalnog krivičnog prava u tom razdoblju. Samim tim to je prva kodifikacija krivičnog prava. Uredba je sadržavala obimnije krivičnopravne odredbe, te je imala poseban značaj za razvitak kasnijeg krivičnog zakonodavstva. U njoj su navedene odredbe o krivičnim djelima, kaznama i zaštitnim mjerama. Na osnovu ove Uredbe suđeno je ratnim zločincima i nakon završetka rata.

Organizovana djelatnost na izgradnji novog pravnog poretka u Bosni i Hercegovini počela je odlukama Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Svu tu normativnu djelatnost je obavljalo Odjeljenje za pravosuđe pri ZAVNOBiH-u.⁴⁸ Na temelju normativnih akata VŠ NOV i POJ, ZAVNOBiH je krenuo dalje, stvarajući pravne osnove materijalnog krivičnog prava na oslobođenom području Bosne i Hercegovine uvažavajući princip zakonitosti u jednoj za revoluciju važnoj pravnoj oblasti. U Odjeljenju za pravosuđe obavljen je obiman rad na izradi Uputa za rad sudova u krivičnim stvarima i Uputa za vođenje krivičnog postupka pred narodnim sudovima.⁴⁹ Posebno je interesantan

⁴³ Septembarski (Krajiški) propisi (26. septembar 1942. godine), Čaušević, Dž., *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine...*, 391-406.

⁴⁴ Zovko, Lj., *Bosna i Hercegovina 1918-1943.*, 209.

⁴⁵ Zlatarić, B., *Razvitak novog jugoslavenskog krivičnog prava*, Nova Jugoslavija, Zagreb, 1954., 313.

⁴⁶ Gaković, G., *Vojni sudovi u novoj Jugoslaviji*, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, br. 15/1975., 104.

⁴⁷ Čaušević, Dž., *Uloga ZAVNOBiH-a u stvaranju novog pravnog poretka u BiH tokom NOR-a*, u: Filipović, M. (ur.) Naučni skup Bosna i Hercegovina prije i nakon ZAVNOBiH-a, Sarajevo, 23. i 24. novembar 2007 (76-84), Posebna izdanja CXXIV, ODN 37. ANUBiH. Sarajevo, 2007., 79.

⁴⁸ Čaušević, Dž., Toromanović, A., *Izazovi u nastanku krivičnog prava tokom NOR-a u Bosni i Hercegovini - historijski pogled*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Mostaru, god. 8., br. 8/2024., 264.

⁴⁹ Ove upute su u konačnom dijelu izrade dobile oblik Nacrta privremenog krivičnog zakonika za Bosnu i Hercegovinu i Nacrta privremenog zakona o sudskom krivičnom postupku za Federalnu

posljednji član Uputa za rad sudova u krivičnim stvarima pod nazivom „Krivična djela ovdje ne spomenuta“,⁵⁰ koji je legalizovao princip analogije.⁵¹ Navedene Upute Predsjedništvo ZAVNOBiH-a do konca rata nije uspjelo uvrstiti u dnevni red ni jedne od svojih sjednica razmatranje, tako da oni nisu ni usvojeni do kraja rata. Materija iz oblasti krivičnog prava odmah nakon oslobođanja zemlje regulisana je saveznim propisima.⁵²

Općenarodni ustanak uslovljavao je i revolucionarni prekid važenja krivičnog prava predratne Jugoslavije. To pitanje je i zvanično riješilo Predsjedništvo AVNOJ-a Odlukom od 3. februara 1945. godine,⁵³ koja postaje primarni izvor novog pravnog sistema, koji je dakako još *in statu nascendi*. Sve nedoumice i nejasnoće u pogledu primjene starog prava su kasnije riješene Zakonom o nevažnosti pravnih propisa donijetih prije 6. aprila 1941. godine i za vrijeme neprijateljske okupacije.⁵⁴ Njime je omogućena primjena pravnih pravila iz predratnog zakonodavstva ako ona nisu bila u suprotnosti s novim propisima i tekovinama NOB-a čime se osigurala u priličnoj mjeri ujednačenost sudske prakse pri rješavanju krivičnih predmeta i uspostavljena zakonitost do one mjere koja je bila moguća u odsustvu krivičnopravnih propisa.⁵⁵ Iako brojni akti doneseni tokom NOR-a nisu bili u formi zakona, oni nisu imali samo privremeni karakter, kako su bili naslovljeni, već su predstavljali temelj poslijeratne zakonske regulative. Iz tih razloga po svojoj suštini predstavljaju neprocjenjivu historijsku vrijednost u razvoju krivičnog prava u periodu narodnooslobodilačke borbe.⁵⁶

8. Krivično pravo Bosne i Hercegovine za vrijeme nove Jugoslavije (1945-1992.)

Poslije oslobođanja zemlje pristupilo se intenzivnom radu na donošenju zakona i usavršavanju novog pravnog sistema. U oblasti krivičnog prava, koje je prvo vrijeme parcijalno rješavano, što je i razumljivo s obzirom na poslijeratne prilike, doneseno je više zakona. Odmah je donesen Zakon o zabrani izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje i razdora od 24. maja 1945. godine i Zakon o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije od 9. juna 1945. godine. Zakon o vrstama kazni donijet 5. jula 1945. godine predviđao je

Bosnu i Hercegovinu. Brajković, B., *Djelatnost ZAVNOBiH-a u oblasti pravosuđa*, Institut za istoriju radničkog pokreta u Sarajevu, br. 4/1968., Sarajevo, 357.

⁵⁰ Upute za rad sudova u krivičnim stvarima. – *Ibid.*, 773-786.

⁵¹ Kisić-Kolanović, N., *Vrijednosni principi novoga pravnog poretka u narodnooslobodilačkoj borbi na području Hrvatske 1941-1945. godine*, ČSP 16 (1), Zagreb, 1984., 14.

⁵² Upute za vođenje krivičnog postupka pred narodnim sudovima. – *ZAVNOBiH, Dokumenti 1943-1944, knj. I*, 787-795.

⁵³ Odluka o ukidanju i nevažnosti svih pravnih propisa donijetih od strane okupatora i njihovih pomagača za vrijeme okupacije, odnosno o važnosti odluka koje su za to vrijeme donijete, te o ukidanju pravnih propisa koji su bili na snazi u času neprijateljske okupacije („Sl. list DFJ“ br. 4/45); Čaušević, Dž., *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine...*, 470-473.

⁵⁴ Zakon o nevažnosti propisa donijetih prije 6. aprila 1941. godine i za vrijeme neprijateljske okupacije („Sl. list FNRJ“ br. 86/46, 105/46, 96/47).

⁵⁵ Srzentić, N. - Stajić, A. - Lazarević, Lj., *Krivično pravo Jugoslavije*, 79.

⁵⁶ Levi, A., *Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava iz aspekta jugoslovenskog zakonodavstva*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Jevrejski almanah, Beograd, 1963/64., 113.

dvanaest kazni⁵⁷ (u okviru njih samo dvije kazne lišenja slobode, s prinudnim radom i bez njega), kojima su 1946. godine pridodate i tri vaspitno-popravne mjere. S obzirom da Zakon nije sadržavao odredbe o načinu izvršenja kazni, već 27. septembra 1945. godine, donijeto je Privremeno uputstvo o izvršenju kazni.⁵⁸ Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države donijela je Privremena narodna skupština DFJ 25. augusta 1945. godine. Prilikom izglasavanja Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države u augustu 1945. godine Moša Pijade se obratio grupi poslanika oko Milana Grola u Privremenoj narodnoj skupštini odbacivši njihove prigovore o nepreciznosti inkriminacija i retroaktivnom važenju zakona. Naprotiv, tvrdio je da će taj zakon zaustaviti „proizvoljne i nejednake“ presude na koje mu se već mjesecima tužio Grol.⁵⁹ Represivni karakter tog zakona nedvosmisleno je proizilazio iz činjenice da zakonom nisu bili tačno opisani modaliteti krivičnog djela protiv naroda i države. Time se kršio osnovni princip modernoga krivičnog prava *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*. Istodobno je prihvaćeno i načelo retroaktivnog važenja zakona, čemu se posebno usprotivio dio opozicionih poslanika u Privremenoj narodnoj skupštini. Pojam krivičnog djela teoretski je utemeljen na materijalnom elementu, pa je s gledišta suda osnovna karakteristika djela morala biti „društvena opasnost“, a ne određenost djela kao krivičnog u zakonu. To je, dakako, imalo posljedice za načelo zakonitosti, omogućujući njegove vrlo različite „revolucionarne“ verzije. Sistem posebnih inkriminacija ovdje je izveden iz osnovnog načela o zaštiti nove države i pojedinaca nosilaca političkih, vojnih i državnih funkcija. U biće krivičnog djela nije uvršteno samo dovršeno djelo već i sama pripremna radnja, ako je išla za tim da ugrozi državno uređenje DFJ, njezinu vanjsku sigurnost, temeljne tekovine NOB-a i ravnopravnost naroda.⁶⁰

Donošenjem prvog Ustava FNRJ od 31. januara 1946. godine stvorena je mogućnost za izgradnju pravnog sistema u novoformiranoj državi i svi ovi zakoni su usklađeni sa odredbama tog Ustava, te su ostali u važnosti sve do donošenja jedinstvenog krivičnog zakona 1951. godine. Istovremeno kada su pripremani i donošeni ovi zakoni kojim je krivičnopravna oblast parcijalno rješavana, vršene su pripreme za kodifikaciju krivičnog prava. Narodna skupština FNRJ 4. decembra 1947. godine donijela je Krivični zakonik – Opći dio koji je stupio na snagu 12. februara 1948. godine. U ovom zakoniku, kojim je djelimično kodifikovano krivično pravo, usvojeno je materijalno shvatanje krivičnog djela po sličnosti i analogija kao sredstvo za stvaranje novih krivičnih djela po sličnosti sa propisanim krivičnim djelima. Ovaj zakonik je rađen pod uticajem sovjetske krivičnopravne teorije i krivičnog zakonodavstva.

Potpuna kodifikacija materijalnog krivičnog prava izvršena je donošenjem Krivičnog zakonika FNRJ (opći i posebni dio)⁶¹ 27. februara 1951. godine, a koji je stupio na snagu 1. jula 1951. godine. Ovaj zakonik spadao je u red modernih krivičnih zakona, noveliran je više puta i bio je na snazi sve do 1. jula 1977. godine kada je stupilo na snagu novo zakonodavstvo. Proces jačanja neprikosnovenog položaja republika i decentralizacije jugoslovenske federacije, započet ustavnim amandmanima šezdesetih i

⁵⁷ „Sl. list FNRJ“, br. 92/1948.

⁵⁸ *Privremeno uputstvo o izvršenju kazni*, kab. br. 1199 od 27. septembra 1947. godine.

⁵⁹ Pijade, M., *Izabrani govori i članci 1941-1947*, Kultura, Beograd, 1948., 57-62.

⁶⁰ Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države, „Sl. list DFJ“ br. 66/45.

⁶¹ „Sl. list FNRJ“, br. 13/51.

početkom sedamdesetih godina, kulminirao je donošenjem Ustava SFRJ iz 1974. godine,⁶² što je rezultiralo značajnim promjenama i u ovoj oblasti. Naime, Ustav iz 1974. godine promovirao koncepciju o podjeli zakonodavne nadležnosti između federacije i federalnih jedinica u oblasti materijalnog krivičnog zakonodavstva, tako da je umjesto Krivičnog zakonika iz 1951. godine, 1. jula 1977. godine stupilo na snagu devet krivičnih zakona. Najznačajnija promjena u ovom periodu bila je što je napuštena koncepcija jedinstvenog krivičnog zakonodavstva na cjeloj teritoriji SFRJ. Republike SFRJ su Ustavom iz 1974. godine dobile visoki nivo samostalnosti što se posebno ogledalo u krivičnom zakonodavstvu. Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine je 23. maja 1977. godine donijela Krivični zakon SR BiH.

9. Krivično pravo Bosne i Hercegovine kao samostalne i suverene države

Disolucijom Jugoslavije došlo je do potpunog osamostaljenja bivših federalnih jedinica u samostalne države. U ovom periodu razvoj krivičnog prava u Bosni i Hercegovini može se sagledati kroz tri faze. Prva faza je period od izdvajanja Bosne i Hercegovine iz sastava bivše Jugoslavije i njenog konstituisanja u samostalnu državu početkom 1992. godine, do kraja rata (Dejtonskog sporazuma krajem 1995. godine). Druga faza počinje od kraja 1995. godine pa do 2003. godine. Treća faza počinje od 2003. godine, donošenjem Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine u januaru te godine.

Prva faza razvoja krivičnog prava Bosne i Hercegovine nastala je u ratnim uslovima. Kao posljedica toga došlo je do stvaranja triju teritorijalnih cjelina koje su bile pod kontrolom vlastitih oružanih snaga, što je značilo potpuno samostalnu izgradnju pravnog sistema svake od tih cjelina. Zbog ratnih okolnosti, tako važna i osjetljiva pravna oblast, kao što je krivično pravo, nije se moglo u tako kratkom roku reformisati u smislu da se izgradi novo autonomno krivično zakonodavstvo. Iz tih razloga je preuzeto krivično zakonodavstvo bivše Jugoslavije.

Druga etapa razvoja krivičnog prava u Bosni i Hercegovini otpočinje završetkom rata i potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma krajem 1995. godine. Dejtonskim ustavom nije bilo jasno riješeno pitanje zakonodavne nadležnosti u oblasti krivičnog prava. Zatraženo je mišljenje Venecijanske komisije koja je zaključila da u toj oblasti nadležnost imaju državni, entitetski, pa čak i kantonalni zakonodavci. Tako je iz Ustava Federacije Bosne i Hercegovine proizlazilo da u nadležnost Federacije spada uređenje samo manjeg broja krivičnopravnih pitanja, kao što je terorizam, kriminalitet koji se odnosi na proizvodnju i promet opojnih droga, organizovani kriminalitet i tzv. međuentitetski kriminal, dok je uređenje problematike svih ostalih krivičnih djela u nadležnosti kantona, što znači da je svaki kanton mogao donijeti svoj krivični zakon. Ovakvo rješenje podjele zakonodavne nadležnosti u Federaciji smatralo se neprihvatljivim, zbog čega su kantoni prenijeli nadležnost u uređenju krivičnopravne materije na Federaciju. Na osnovu toga donešen je Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, koji je stupio na snagu u novembru 1998. godine. Republika Srpska je 2000. godine donijela Krivični zakonik Republike Srpske, koji je stupio na snagu u oktobru te godine, a nešto kasnije Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine donosi svoj Krivični zakon. Svi navedeni zakoni uz manje razlike i neke inovacije su uglavnom bili izgrađeni po uzoru na krivično zakonodavstvo

⁶² "Sl. list SFRJ", br. 9/74.

bivše Jugoslavije, pri čemu je svaki od njih važio samo na jednom dijelu Bosne i Hercegovine.

Treća faza razvoja krivičnog prava u Bosni i Hercegovini otpočela je u januaru 2003. godine. Odlukom Visokog predstavnika nametnut je Krivični zakon Bosne i Hercegovine, koji je stupio na snagu 1. marta 2003. godine. Po donošenju KZ BiH donešeni su novi entitetski krivični zakoni i KZ Brčko Distrikta BiH, koji su stupili na snagu 1. jula, i 1. augusta iste godine. Ova reforma prati potrebe novog uređenja Bosne i Hercegovine koje se nameće nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini. Ovim je Bosna i Hercegovina ušla u sasvim novu etapu u uređenju krivičnopravne materije zasnovane na koncepciji tzv. paralelno - podijeljene zakonodavne nadležnosti u oblasti krivičnog prava. Paralelna nadležnost postoji u odnosu na materiju općeg dijela, jer je ovaj dio u nadležnosti ne samo Bosne i Hercegovine, već i entiteta i Distrikta, dok je u odnosu na materiju posebnog dijela nadležnost podijeljena. Radi se o dosta specifičnom modelu uređenja krivičnopravne materije i njene regulative, što zapravo predstavlja odraz ustavnopravnog uređenja Bosne i Hercegovine. To je jednim dijelom učinjeno na osnovu prirode pravnih dobara, čija pravna uređenost pa i krivičnopravna zaštita spada u nadležnost BiH (npr. vrijednosti zaštićene međunarodnim pravom, monetarna oblast) ili na osnovu svojstva samog učinioa (službene ili odgovorne osobe u institucijama Bosne i Hercegovine), itd.⁶³

10. Umjesto zaključka

U postdejtonskoj Bosni i Hercegovini zbog stanja neusklađenosti krivičnopravne materije i integracijskih procesa nameće se i potreba noveliranja krivičnog prava. Iako je neke veze sa prethodnim zakonodavstvom prekinulo, novo materijalno krivično zakonodavstvo ipak predstavlja samo jednu stepenicu u evoluciji našeg krivičnog prava, koje je kod mnogih instituta ostalo u vezi sa dobrim rješenjima prethodnog zakonodavstva, ali je zadržalo ili prihvatilo neka rješenja koja nisu u skladu sa vladajućim u savremenom krivičnom zakonodavstvu. Pri tome se prije svega misli na psihološku koncepciju vinosti i neka prilično upitna rješenja kod odgovornosti pravnih lica.

Bosna i Hercegovina je recipirala međunarodne ugovore koji tretiraju krivičnopravnu materiju te se na taj način dodatno štite evropske vrijednosti poštivanja i zaštite ljudskih prava i sloboda. Potrebe za internacionalizacijom i evropeizacijom krivičnog prava za Bosnu i Hercegovinu kao tranzicijsku zemlju, zahtijevaju reforme zasnovane na pravnim principima koji su odraz promjena u socijalnom, ekonomskom i političkom životu, historijskih i komparativnih perspektiva, kao praktičnih iskustava.

Integracijski procesi će zahtijevati daljnje usklađivanje domaćeg prava sa pravnom stečevinom EU (*acquis communautaire*). U perspektivi reforma materijalnog krivičnog zakonodavstva treba da odražava nove trendove u kriminalnoj politici i druge novonastale izazove što će dovesti do značajnih promjena u katalogu krivičnih djela i odgovarajućih krivičnih sankcija.

⁶³ Babić, M., Filipović, Lj., Marković, I., Rajić, Z., *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, DES - Sarajevo, 2005., 12.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Babić, M., Filipović, Lj., Marković, I., Rajić, Z., *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, DES - Sarajevo, 2005.
2. Bečić, M., *Recepcija krivičnog prava u Bosni i Hercegovini u drugoj polovini XIX stoljeća*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIX - 2016., 219-244.
3. Bečić, M., *Komparativna analiza instituta krivičnog prava srednjovjekovne Bosne i Srbije – esej*, Pravni fakultet Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2017.
4. Brajković, B., *Djelatnost ZAVNOBiH-a u oblasti pravosuđa*, Institut za istoriju radničkog pokreta u Sarajevu, br. 4/1968., Sarajevo, 1968., 351-365.
5. Čaušević, Dž., *Partizansko pravosuđe u BiH 1941-1945.*, Glas, Banja Luka, 1988.
6. Čaušević, Dž., *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine: dokumenti sa komentarima*, Magistrat, Sarajevo, 2005.
7. Čaušević, Dž., *Uloga ZAVNOBiH-a u stvaranju novog pravnog poretka u BiH tokom NOR-a*, u: Filipović, M. (ur.) Naučni skup Bosna i Hercegovina prije i nakon ZAVNOBiH-a, Sarajevo, 23. i 24. novembar 2007, Posebna izdanja CXXIV, ODN 37. ANUBiH, Sarajevo, 2007., 76-84.
8. Čaušević, Dž., Toromanović, A., *Izazovi u nastanku krivičnog prava tokom NOR-a u Bosni i Hercegovini - historijski pogled*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Mostaru, god. 8., br. 8/2024., 264-283.
9. Čučković, V., *Krvna osveta u srednjovjekovnom bosanskom pravu*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, XIX - 1971., 255-274.
10. Čulinović, F., *Jugoslavija između dva rata, I*, Jugoslavenska akademija znanosti u umjetnosti, Zagreb, 1961.
11. Čulinović, F., *Nastajanje novog jugoslavenkog prava*, Nova Jugoslavija, Zagreb, 1954.
12. Dolenc, M., *Tumač Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije*, Tipografija, Zagreb, 1930.
13. Drino, DŽ., Londrc, B., *Povijesni aspekti uticaja prava istočnojadranskih gradova na pravo srednjovjekovne Bosne (Europeizacija bosanskog prava?)*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. VIII, br. 1/2017., 45-59.
14. Engelsfeld, N., Sirotković, H., Čepulo, D., Krizman, B., *Pitanje unifikacije prava u Kraljevini Jugoslaviji s obzirom na problematiku odvjetništva*, Hrestomatija povijesti hrvatskog prava i države, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998.
15. Findrik, N., *Krivično djelo*, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać, 2024.
16. Gaković, G., *Vojni sudovi u novoj Jugoslaviji*, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, br. 15/1975., 103-109.
17. Gligorijević, B., *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919-1929)*, Institut za savremenu istoriju: Narodna knjiga, Beograd, 1979.

18. Husić, A., *O organizaciji i načinu funkcioniranja sudske vlasti u kadiluku Tešanj u drugoj polovini 18. stoljeća*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 2018., 199-213.
19. Ibrahimagić, O., *Državopravni i politički razvitak Bosne i Hercegovine*, autor, Sarajevo, 2009.
20. Imamović, M., *Uvod u historiju i izvore bosanskog prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006.
21. Imamović, M., *Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878. do 1914.*, Svjetlost, Sarajevo, 1976.
22. Jakšić, D., Davidović, D., *Razvoj kaznenog sistema u krivičnom pravu Srbije*, Specijalna edukacija i rehabilitacija, vol. 12, br. 4/2013., Beograd, 2013., 525-538.
23. Jovanović, S., *Nestajanje zakona*, Iz istorije i književnosti, I, BIGZ, Beograd, 1991.
24. Karčić, F., *Osmanski krivični zakonik iz 1858. i njegova primjena u BiH*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LVIII – 2015., 295-304.
25. Kisić-Kolanović, N., *Vrijednosni principi novoga pravnog poretka u narodnooslobodilačkoj borbi na području Hrvatske 1941-1945. godine*, ČSP 16 (1), Zagreb, 1984., 1-26.
26. Lazić, D., *Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju od 27.01.1929. sa izmenama i dopunama od 09.10.1931. god. I knjiga – Opšti deo*, Štamparija Vladete S. Janićijevića, Beograd, 1932.
27. Levi, A., „*Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava iz aspekta jugoslovenskog zakonodavstva*“, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Jevrejski almanah, Beograd, 1963/64., 103-128.
28. Lonza, N., *Tužba, osveta, nagodba: modeli reagiranja na zločin u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 40/2002., 57-104.
29. Pavlović, M., *Problem izjednačenja zakona u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji*, Zbornik Pravnog fakulteta, 68, br. 3-4/2018., Zagreb, 2018., 493-523.
30. Pijade, M., *Izabrani govori i članci (1941-1947)*, Kultura, Beograd, 1948.
31. Sadiković, E., *Ideja i značaj razvoja mreže narodnooslobodilačkih odbora u vremenu antifašističke borbe u Bosni i Hercegovini (1941–1945)*, Međunarodna naučna konferencija: 75. godišnjica Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a - Povijesna utemeljenost obnovljene državnosti Bosne i Hercegovine u 20. i 21. stoljeću, Posebna izdanja ANUBiH, 2019., 131-149.
32. Silajdžić, H., *Krivično pravo za vrijeme srednjovjekovne Bosne i osmanske uprave: komparativna analiza i tranzicija*, Anali Pravnog Fakulteta Univerziteta u Zenici, god. 15, br. 31/2022., 307-325.
33. Sokolović, S. - Krajina, B., *Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*, IRO „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1981.
34. Srzentić, N. - Stajić, A. - Lazarević, Lj., *Krivično pravo Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1998.
35. Vujović, O. B., *O korenima i karakteru normativnog uređenja krivičnog dela krađe*, Zbornik radova filozofskog fakulteta u Prištini, god. XLV, br. 1/2015., 79-96.

36. Younis, H., *Biti kadija u kršćanskom carstvu, rad i osoblje šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini 1878-1914*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Sarajevo, 2021.
37. Zlatarić, B., *Krivično pravo – Opći dio – prvi svezak*, Informator, Zagreb, 1977.
38. Zlatarić, B., *Razvitak novog jugoslavenskog krivičnog prava*, Nova Jugoslavija, Zagreb, 1954.
39. Zovko, Lj., *Bosna i Hercegovina 1918-1943.*, Pravni fakultet, Mostar, 1990.
40. Živanović, T., *Dosadašnji rad na izjednačenju zakonodavstva u Kraljevini S.H.S.*, Arhiv za pravne i društvene nauke, knj. XV (XXXII), br. 3/1927., Beograd, 1927., 161-163.

Pravni izvori:

1. Krivični zakon BiH („Sl. glasnik BiH“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18, 46/21, 31/23 i 47/23)
2. Krivični zakon Brčko distrikta BiH („Sl. glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 19/2020 - prečišćeni tekst, 3/24 i 14/24)
3. Krivični zakon FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17, 31/23 i 58/25)
4. Krivični zakon FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 43/98, 2/99, 15/99, 29/00 i 59/02)
5. Krivični zakon RS („Sl. glasnik RS“, br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 37/13)
6. Krivični zakon SFRJ („Sl. list SFRJ“, br. 44/76)
7. Krivični zakon SR BiH („Sl. list SR BiH“, br. 16/77)
8. Krivični zakonik Opšti dio („Sl. list FNRJ“, br. 106/47)
9. Krivični zakonik („Sl. list FNRJ“, br. 13/51)
10. Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, („Sl. novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“, br. 33/29)
11. Zakon o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije („Sl. list DFJ“, br. 40/45)
12. Zakon o vrstama kazni („Sl. list DFJ“, br. 48/45)
13. Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države („Sl. list DFJ“, br. 66/45)
14. Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države („Sl. list FNRJ“, br. 59/46)
15. Zakon o nevažnosti pravnih propisa donesenih prije 6. aprila 1941. godine i za vrijeme neprijateljske okupacije („Sl. list FNRJ“, br. 86/46)
16. Zakon o zabrani izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje i razdora („Sl. list DFJ“, br. 36/45)
17. Zakonik o sudskom krivičnom postupku za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, („Sl. novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“, br. 45/29)

Nikola Findrik, PhD, Associate Professor
Amna Toromanović, PhD, Associate Professor
Faculty of Law, University of Bihać

BOSNIAN AND HERZEGOVINIAN CRIMINAL LAW – HISTORICAL DEVELOPMENT, CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Abstract: Since its emergence in the early European Middle Ages and throughout its subsequent historical development up to the present day, Bosnia and Herzegovina has faced numerous significant internal and external challenges, characterized by certain specificities at each stage of its development. The aim of this paper is to present the development of criminal law in the territory of Bosnia and Herzegovina through different historical periods — starting from the South Slavic foundations, through medieval Bosnia, the Ottoman rule, the Austro-Hungarian occupation and annexation, the Kingdom of SHS, the Kingdom of Yugoslavia, Bosnia and Herzegovina during the People's Liberation War (WWII), the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina and its transition into an independent and sovereign state in the final decade of the 20th century, up to the post-Dayton Bosnia and Herzegovina. Considering that post-Dayton Bosnia and Herzegovina faces inconsistencies in its criminal law framework, and in light of the ongoing process of European integration, there arises a need for the revision and modernization of criminal law in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Criminal law, Bosnia and Herzegovina, European perspective, Revision